

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

**LEGAL ASPECTS OF THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE
IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION**

Стаття присвячена правому аналізу поняття національної безпеки. Розглянуто теоретичні підходи до визначення поняття національної безпеки вітчизняних та зарубіжних науковців. Проаналізовано визначення понять «державна безпека», «громадська безпека», «інформаційна безпека», «екологічна безпека», «економічна безпека», «енергетична безпека», що являється складовою національної безпеки. Визначено основні напрями безпекового виміру в умовах євроінтеграції. Досліджено механізм здійснення політики у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції. Особливу загрозу національній безпеці України створює гібридна війна Російської Федерації проти України, яка ведеться в широких масштабах та посягає на військову, економічну, інформаційну, екологічну, ідеологічну та інші види безпеки України. Реформування національної безпеки України, що особливо актуальним є на сучасному етапі державотворення в умовах російської агресії.

Питання національної безпеки у своїх працях, підіймали значна кількість науковців проте система понять, знаходиться на етапі формування, що спричиняє до слабкої теоретичної розробленості політико-правовій категорії. Для належного функціонування держави національна безпека є одним із ключових елементів, що забезпечує належний розвиток та свободу реалізації національних інтересів та цінностей.

Ключові слова: національна безпека, забезпечення національної безпеки, національні інтереси, загальнолюдські цінності.

The article is devoted to the legal analysis of the concept of national security. Theoretical approaches to defining the concept of national security of domestic and foreign scientists are considered. The definition of the concepts "state security", "public security", "information security", "ecological security", "economic security", "energy security", which is a component of national security, is analyzed. The main directions of the security dimension in the conditions of European integration are defined. The mechanism of policy implementation in the field of national security in the conditions of European integration is studied. A special threat to the national security of Ukraine is created by the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine, which is being waged on a large scale and encroaches on Ukraine's military, economic, informational, ecological, ideological and other types of security. Reforming the national security of Ukraine, which is especially relevant at the current stage of state formation in the conditions of Russian aggression.

The issue of national security has been raised by a significant number of scientists in their writings, but the system of concepts is at the stage of formation, which leads to a weak theoretical development of the political-legal category. For the proper functioning of the state, national security is one of the key elements that ensures proper development and freedom to realize national interests and values.

Key words: national security, ensuring national security, national interests, universal values.

Постановка проблеми. Для належного функціонування держави одним із ключових елементів є національна безпека, що забезпечує належний розвиток та свободу реалізації національних інтересів. У сферу національної безпеки входить такі складові як економічна безпека, соціальна безпека, екологічна безпека, науково-технологічна безпека, культурна безпека, воєнна безпека, інформаційна безпека, що має мати комплексний та системний характер і передбачати координацію зовнішніх та внутрішніх загроз і впливів. Національна безпека проходить етап активного формування та динамічного розвитку. В сфері національної безпеки вбачаються прогалини у теоретичних засадах і організації системи стратегічного планування, що потребує вдосконалення безпекового виміру інтеграції України до структури та базових принципах комплексності Європейського Союзу для спрямування та досягнення найвищого рівня національної безпеки

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання національної безпеки неодноразово висвітлювалися у працях провідних вчени у галузі адміністративного права: І.В. Алексєєнка, В.О. Антонова Ю.П. Битяка, Б. Броуді, К.О. Ващенко, О.М. Гончаренка, В.П. Ємельянова, А.Б. Качинського, Ю.В. Ковбасюка, В.К. Колпакова, С.І. Крука, А.І. Кураса, Л.А. Літвіна, У. Липмана, В.В. Мадіссона, Г.В. Новицького, В.М. Олуйка, В.М.Пасічник, О.О. Пучков, Н.О. Рибалка, В.Ф. Смолянюка, Г.П.Ситник, З.Д. Чуйка, О.А. Чувакова, С.О. Шергіна та багатьох інших.

Мета дослідження: визначення основних концептуальних підходів до сутності поняття «національна безпека» як адміністративно-правової категорії. Дослідити основні напрями національної безпеки в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. Стабільність і захищеність держави тісно пов'язане з національною безпекою. Національна безпека належить до найважливіших явищ суспільно-політичного життя та інститутів держави.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

В юридичній енциклопедичній літературі національна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [3].

Для уточнення сутності словосполучення «національна безпека» є доцільним розглянути його етимологічний зміст, шляхи включення значеннєвих моментів зазначеного поняття в соціально-філософське й політико-правове поле, його значення в сучасних умовах. Слово «національний» є похідним від латинського терміна «нація», буквально «natio – народ». В українській літературній мові термін «нація» тлумачиться, здебільшого, як синонім слів країна, держава. З урахуванням цього змісту він використовується й у вітчизняному лексиконі міжнародного права. Двоязыкий зміст терміну «нація» передає і відповідні етимологічні відтінки похідному від нього терміна «національний». Він може характеризувати явище, що відноситься до суспільно-політичного життя нації, а також вказувати на відмінні риси і властивості, що виражають характер нації, її своєрідність та індивідуальність, у тому числі й те, що вона має певний автономний суспільно-політичний устрій. У цьому випадку термін «національний» виступає практично синонімом до слова «державний» [4].

Більш детально розглянемо, визначення «національна безпека» на думку провідних вчених у галузі адміністративного права. А.Г. Мосейко, зазначає, що під національною безпекою слід розуміти захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, національних цінностей, способу життя від широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своєю природою [5, с. 44].

В.М. Кривцов та І.Ф. Усатюк, вважають, що важливе місце у визначенні багатовимірного змісту досліджуваного поняття має адміністративно-правовий аспект, оскільки особливістю національної безпеки з адміністративно-правових позицій є те, що однією зі сторін адміністративно-правових відносин є відповідний носій владних повноважень у сфері національної безпеки щодо інших суб'єктів цих відносин [6, с. 65].

Слушно, зазначили у своїх дослідженнях О.С. Бодрук, О.М. Гончаренко, що національна безпека як ступінь захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави [7, с. 65].

Деякі вчені зазначають, що національна безпека – це категорія, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства

і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави [8].

В. Ліпкан тлумачить його з іншого ракурсу – як сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі та державну стратегію в галузі забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [9].

Як зазначає Д.О. Беззубов, є два види категорії феномена національної безпеки в соціумі:

1. Пасивна категорія національної безпеки, тобто національна безпека в собі як певний стан оточуючого середовища, за якого відсутня небезпека. Водночас втручання суб'єктів не є обов'язковим або необхідним, система ап'орі передбачає відсутність небезпеки, загрози чи ризику.

2. Активна категорія національної безпеки, тобто національна безпека, виявляється у взаємодії з антагоністичними поняттями «небезпека», «загроза» або «ризик» і характеризується діями суб'єктів соціуму для досягнення безпечного стану чи управління системою з метою уникнення виникнення ситуації небезпек, загроз і ризиків.

3. Нейтральна категорія національної безпеки передбачає встановлення одночасного стану безпеки суспільства з діяльністю щодо моніторингу стану загроз і небезпек у майбутньому періоді [10, с. 48].

Аналізуючи дослідження науковців, доходимо висновку, що визначено два концептуальних підходи до сутності поняття «національна безпека»: основний акцент робиться на зовнішніх загрозах, а інший підхід – на забезпечення внутрішньої безпеки. Основна місія національної безпеки покликана захищати зовнішні і внутрішні цінності та складову щодо забезпечення економічної безпеки, соціальної безпеки, екологічної безпеки, науково-технологічної безпеки, культурної безпеки, військової безпеки, інформаційної безпеки та державу.

Вперше категорія «національна безпека» була застосована в США, нормативне закріплення поняття «національна безпека», відбулося у 1947 р. із прийняттям закону США «Про національну безпеку» (англ. The National Security Act) [11, с. 85].

Американська модель національної безпеки базується на методологічних розробках середини ХХ ст. американського політолога Г. Моргентау, в яких національна безпека розуміється як безпека громадян, суспільства і держави. Так, на сучасному етапі суспільного розвитку США під національною безпекою розуміється діяльність держави, спрямована на використання всіх компонентів державної влади для захисту і просування національних інтересів [12].

На думку, Г. Брауна, національна безпека – це здатність зберегти територію, підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу, на різних рівнях захищати від зовнішнього негативного впливу свої інститути та систему управління, контролювати свої кордони [13].

Поняття «безпека» та «національна безпека» за змістом схожі, але є відмінність у формуваннях і істотно не відрізняються, що зазначають вчені британські та американські. Поняття «національна безпека» докладно не визначається в законодавстві у країнах Європейського союзу, оскільки, на думку європейських правознавців, термін є невизначеним правовим поняттям, подібним від поняття «безпека».

Європейському центрі дослідження фахівці з вивчення питань безпеки ім. Джорджа С. Маршалла вважають, що національна безпека: «загальний термін, що включає як поняття національної оборони, так і відносини країни з іноземними державами. Зокрема, це умови, створювані військовою або оборонною перевагою над будь-якою країною або групою країн, або сприятливою позицією в міжнародних відносинах, або ж рівнем обороноздатності, що дає можливість успішно відбивати ворожі або підривні дії як всередині країни, так і ззовні, за допомогою несекретних і секретних коштів» [14].

Потрібно зазначити, що законодавче регулювання в країнах Європейського Союзу має низку особливостей, оскільки в цих державах є місцева поліція, поліція суб'єктів федерації, що відображається на правовому регулюванні діяльності органів поліції [15, с. 32].

Отже, в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців висвітлено різні тлумачення поняття «національна безпека» через його складний концептуальний підхід та міждисциплінарний характер. Аналізуючи, зарубіжних вчених спостерігається відсутність єдиного поняття «національна безпека» та розуміння сутності, діалектики розвитку, механізмів формування й управлінського впливу на системні характеристики явища. В своїх наукових дослідженнях зарубіжні вчені намагаються висвітлити основні аспекти вдосконалення окремих елементів цього поняття.

На захист національних інтересів України спрямована Стратегія національної безпеки, положення якої визначають основні напрями державної політики в сфері національної безпеки. Згідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» розроблену Стратегію національної безпеки України, тому вбачається доцільним спинитися на деяких базових поняттях закону [2].

Стратегія національної безпеки України ґрунтується на таких основних засадах:

1) стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;

2) стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;

3) взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України [16].

У Стратегії національної безпеки зазначаються завдання, принципи, механізм захисту держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Стратегія національної безпеки України визначає сучасну політику у сфері національної безпеки та відповідні пріоритети державного управління – стосовно визначення місця і ролі чинників, пов'язаних із формуванням та національними цінностей. Вбачається, необхідністю сучасному простору державної політики підвищити ефективність стратегії національної безпеки у сфері оборони, боротьбу з тероризмом, енергетику та стратегічні комунікації і захистити складову частину економічної безпеки, соціальної безпеки, екологічної безпеки, науково-технологічної безпеки, культурної безпеки.

В ст. 92 Конституції України встановлено, що основи національної безпеки визначаються виключно законами України. Конституційних нормах, зазначається, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в Україні» [1].

В Законі України «Про національну безпеку України», зазначаються основні принципи порядку формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, а саме:

1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили;

2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки;

3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони [2].

Вищезазначені, принципи порядку державної політики у сфері національної безпеки використовуються, як складовими у правовому векторі для належного розвитку суспільства.

Законодавець зазначає, що фундаментальними національними інтересами України є:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

4) державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями.

5) Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України [2].

Тому доцільним є з'ясування поняття «безпека» для дослідження терміна «національна безпека». Оскільки безпека за своєю сутністю є соціальним явищем, то серед усього розмаїття поглядів необхідно звернути увагу на філософсько-соціологічне розуміння, яке має стати фундаментальною частиною системного підходу до розуміння явища безпеки, що дозволить на

науковому (доктринальному) рівні уникнути використання у визначеннях таких неоднозначних і суперечливих понять, як «захищеність», «інтереси», «потреби» та «загрози», відобразивши при цьому синергетичний бік явища безпеки [17, с. 253].

Отже, термін «національна безпека» іноді вживається синонімом з поняттям «державної безпеки». Відповідно до ст.1 Закону України «Про національну безпеку України», зазначається, що державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [2].

Потрібно погодитися з вченими, національна безпека є більш ширшим поняттям, ніж державна безпека, і доповнює її цінностями та потребами, важливими для особи та різних соціальних груп (які є значимими в демократичній правовій державі, такі як громадянські права та свободи, захист населення, довкілля та національної спадщини) [18, с. 60].

У сферу національної безпеки входять та такі види безпеки, що передбачені Конституцією України та законодавством України, насамперед державну, громадську, інформаційну, екологічну, економічну, транспортну, енергетичну безпеку, безпеку особи.

На думку вчених, що громадська безпека – це система суспільних відносин, яка в своїй основі ґрунтується на дотриманні соціальних норм: норм права, моралі, корпоративних норм, звичаїв тощо [19, с. 215]. Відповідно до порядку проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту МВС зазначає, що громадська безпека – це захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини від протиправних посягань, надзвичайних ситуацій, які створюють загрозу спричинення шкоди життю, здоров'ю та майну значної кількості осіб [20].

Важливу роль у сфері національної безпеки відіграє економічна безпека, що передбачає незалежний стабільний розвиток суспільства, а також здатність країни захистити власні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз. У науковій літературі виділяють три важливі складники економічної безпеки: економічну незалежність, стійкість і стабільність національної економіки, здатність до саморозвитку і прогресу, які, на нашу думку, мають підтримуватися за рахунок високої продуктивності праці і капіталу, високої ефективності виробництва національного продукту, високого рівня якості продукції та послуг, їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках [21, с. 389].

Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, за якого запобігається заподіяння шкоди через неповноту, невчасність і невірність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [22].

Необхідність гарантування інформаційної безпеки зумовлюється, по-перше, потребою забезпечення національної безпеки України в цілому, по-друге, існуванням таких загроз інформаційній сфері країни, які можуть завдати значної шкоди загальним національним інтересам, по-третє, врахуванням того, що за допомогою інформації можна впливати на зміну свідомості і поведінку людей. Завдання інформаційної безпеки – створення системи протидії інформаційним загрозам та захист власного інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів держави [23].

Неналежний захист інформації є головною загрозою національній безпеці, що може здійснювати вплив іншої сторони на інформаційну інфраструктуру країни, інформаційні ресурси, з метою нав'язати бажану інформацію з боку (для іншої сторони) систему цінностей, політичних поглядів, інтересів і рішень у сферах суспільної й державної діяльності та керувати поведінкою суспільства.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про національну безпеку України», зазначається, що воєнна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз. В стратегії воєнної безпеки України зазначаються основна система поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів [16].

В концепції національної безпеки України важливе місце належить екологічна безпека. Головним принципом є внутрішня і зовнішня політика щодо забезпечення екологічної безпеки умов життєдіяльності громадян і суспільства.

Екологічна безпека є складовою національної безпеки, що гарантує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та довкілля від реальних чи потенційних загроз, що їх створюють природні чи антропогенні чинники [24, с.64]. Екологічні загрози національній безпеці пов'язані зі значним порушенням техногенної безпеки, негативними екологічними наслідками Чорнобильської катастрофи; небезпечне використання природних ресурсів, застосуванням екологічно шкідливих технологій; неконтрольованим ввезенням в Україну екологічно небезпечних речовин; негативними екологічними наслідками оборонної та військової діяльності.

З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина Президент України видав наказ «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», який включає виконання 17 пунктів, проголошених Генеральною Асамблеєю ООН від 25 вересня 2015 року No 70/1 та їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України [25].

Суспільна безпека відіграє ключову роль в національній безпеці, а саме, соціальна стабільність для держави перш за все, але суспільство може стати і рушійною силою для розвитку країни. В Конституції України, зазначається, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Законі України «Про національну безпеку України» термін «соціальна безпека» не визначено, у «визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони» [2].

Науковцями термін «соціальна безпека» трактується по-різному. Г. Пастернак-Таранушенко трактує соціальну безпеку як різновид безпеки, що базується на психологічному стані населення країни [26, с. 52]. Подольська Є.А., як комплекс заходів і технологій, які спрямовані на збереження і розвитку існуючої у державі соціальної системи [27, с. 21].

Підлипна Р.П., як захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація загроз національним інтересам у соціальній сфері, за якої забезпечуються належний рівень життя населення, розширене відтворення, людський розвиток та соціальний прогрес у суспільстві [28, с.278].

Отже, у поняття «національна безпека» входять такі види безпеки, «державна безпека», «громадська безпека», «військова безпека», «економічна безпека», «інформаційна безпека» і інші види безпеки, її відмінність залежить від об'єкта захисту, сфери суспільних відносин та повноважень державних органів у сферах національної безпеки і оборони. Безпека має власний об'єкт захисту залежно від сфер діяльності різних органів держави як різновид національної безпеки.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, національна безпека є одним із ключових елементів, що забезпечує в сучасних умовах належний розвиток та свободу реалізації національних інтересів та цінностей. В умовах сучасних гібридних загроз національній безпеці є надзвичайно актуально, що потребує свого суспільного і державного вирішення. Нагальна потреба є збалансування єдиної системи знань про національну безпеку на основі наукової методологічної бази. Насамперед це стосується визначення та практичної реалізації комплексного системного характеру і створення надійної системи забезпечення від зовнішніх та внутрішніх загроз для сфери національної безпеки та складовою як економічна безпека, соціальна безпека, екологічна безпека, науково-технологічна безпека, культурна безпека, воєнна безпека, інформаційна безпека. Таким чином, розробка теоретичних засад та вдосконалення нормативно-правової бази підвищило ефективність національної безпеки та досягало найвищого рівня національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України від 28.06.1996 р.
2. Про національну безпеку України.: Закон України від 21 червня 2018 р. N2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. No 31. Ст. 241.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 1 : А – Г. 792 с.

4. Соснін О. Розуміння сутності національної безпеки: світоглядно-понятійні й науково-теоретичні засади.
5. Мосейко А.Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2019. Вип. 2 (86). С. 42–52.
6. Кривцова В., Усатюк І. Переваги та зауваги щодо прийнятого 21 червня 2018 року Закону «Про національну безпеку України». Актуальні проблеми державного управління. 2018. Вип. 4. С. 64–69.
7. Національна безпека України: історія і сучасність: монографія / О. С. Бодрук, О. М. Гончаренко, Е. М. Лисицин, М. А. Горелов. Київ: ІСЕМВ, 1993. С. 6.
8. Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Е. Громадянський контроль і система національної безпеки. Національна безпека України. 2003. № 1. С. 39–46.
9. Ліпкан в.А. Теорія національної безпеки: підручник. К. : КНТ, 2009. 576 с.
10. Беззубов Д.О. Проблеми теорії публічного адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право. 2018. Вип. 5. С. 45–49.
11. Павлютін Ю. М. Система національної безпеки: політико-правовий аналіз. *Честь і закон*. 2020. № 3. С. 84-90.
12. Национальная безопасность: актуальные проблемы: курс лекций. Под ред. А.Х. Шаваева. М.: ВАГШ, 1999. С. 335.
13. Анохин Ю., Гадельшин Р. Национальная безопасность: теоретические и терминологические аспекты. Теория и практика общественного развития. 2017. № 12. С. 126-129.
14. Глоссарий терминів/Без указ.авт.–Гармиш-Партенкирхен (Германия), (Препр. / Европ. Центр по изучению вопр. безо-пасности им. Дж. К. Маршалла, 2002. – С.15.
15. Бондаренко В.А., Єсімов С.С. Правове регулювання діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина в країнах Європейського Союзу. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 2. С. 28–36.
16. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020.
17. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) [Текст] : навчальний посібник / Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус. – Ірпінь : Акад. ДПС України, 2000. – 304 с.
18. Kamiński Mariusz Antoni. Prawo bezpieczeństwa narodowego. Wiedza obronna. 2019. Vol.268. No3. S.57-75.
19. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 323 с.
20. Про затвердження Порядку проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту Міністерством внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 507. *Законодавство України*.
21. Національна економіка: [підручник] / За ред. проф., к. е. н. П.в. круша; 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 428 с.
22. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
23. Бондаренко В., О. Литвиненко. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми [Електронний ресурс] / В. Бондаренко, О. Литвиненко. – Режим доступу : <http://www.crimere-search.iatp.org.ua/library/strateg.htm>.
24. Екологічна енциклопедія: У 3-х т. / Редколегія: А.В. Толстоухов (головний редактор) та ін. К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. Т.1. 432 с.
25. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку на період до 2030 року» № 722/2019 від 30.09.2019
26. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. – 112 с.
27. Подольська Є.А. Новий сенс й інноваційні способи забезпечення соціальної безпеки / Є.А. Подольська, П.О. Назаркін // Вісник Одеського національного університету. Серія : Соціологія і політичні науки. – 2015. – Т. 20. – Вип. 2. – С. 19–25.
28. Підлипна Р. П. Методологічні засади тлумачення дефініції “соціальна безпека” / Р. П. Підлипна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.2. – С. 275-280.